

Darsūniškio vartai

Rolandas Gustaitis

Iš bet kurios pusės įvažiuodami į Darsūniškį, pravažiuojame miestelio vartus, stovinčius ant trijų pagrindinių kelių. Iš Kruonio pusės važiuojant mus pasitinka šv. Agotos vartai, iš Sekionių – šv. Kazimiero, iš Užgirėlio – šv. Jurgio. Dažniausiai paplitusi nuomonė, kad vartai pastatyti po 1818 m. gaisro, kuomet sudegė bene visas miestelis su bažnyčia – jie ir buvo pastatyti tam, kad apsaugotų miestelį nuo gaisrų. Tai tarsi patvirtina šv. Agotos – globėjos nuo gaisrų – vartai. Teko girdėti dar vieną versiją – kad vartai statyti žymiai anksčiau (valdant Vytautui Didžiajam!), 1818 m. gaisro metu nukentėjo ir vėliau buvo atstatyti.

Tačiau pastaraisiais metais atsiradę nauji faktai paneigia abi šias nuomones ir iškelia visai kitą vartų pastatymo laiką bei aplinkybes.

Prieš keletą metų į Kaišiadorių muziejų pateko Darsūniškio klebono kun. Juozapo Čapliko 1913 m. sausio 16 d. sudarytas „Darsūniškio Romos katalikų parapijoje esančių kryžių sąrašas“, kuriame rašoma ir apie Darsūniškio vartus: „Šv. Agotos ir šv. Kazimiero vartai pastatyti lenkų karalių laikais; žymėjo Darsūniškio miestelio, besinaudojusio Magdeburgo teise, ribas“, o „šv. Jurgio vartai su jo paveikslu pastatyti prieš tris metus Darsūniškio miestelėnų“.

J. Čapliku netikėti yra sunku; ypač jam rašant apie šv. Jurgio vartus, kurie buvo pastatyti jo akyse. Iš to paaiškėja antras įdomus faktas – tai kad vieneri vartai yra vėlesni už kitus dvejus geru šimtmečiu. Vartų skirtumus galima pastebėti išlikusiose pokario nuotraukose: jose matosi, kad šv. Agotos ir šv. Kazimiero vartų stogai yra tos pačios konstrukcijos, o šv. Jurgio vartų stogas yra paprastas dvišlaitis. O ir šventųjų vaizdavimo būdai skirtingi – pirmuose dviejuose (senuosiuose) vartuose šventuosius vaizdavo skulptūros, o „naujuosiuose“ (šv. Jurgio) buvo šventojo paveikslas. Matyt, apie 1910 m. pastčius šv. Jurgio vartus, buvo atnaujinti senieji vartai - paaukštinti stulpai, laikantys stogą. 1972 m. darsūniškietis Pranas Televičius (g. 1886 m.) teigė, kad „Jurgio bromas“ statytas jam einant 25-tus metus, o „kas, kada statė Agotos ir Kazimiero bromus P. Televičius nežino. Jo atminime tų bromų stogus pakėlė aukščiau“¹. Apie remontą rašė ir 1914 m. laikraštis „Aušra“: „Darsūniškis turi trejus vartus per kuriuos įvažiuojama miestelin. Vartai gerai prižiūrėti: mūro stulpai atnaujinti, stogai geri, paveikslai ir figūros po stiklu. Iš Kruonio pusės pravažiuojame šv. Agatos vartus, kurios vardu vadinasi ir

Šv. Agotos vartai

visa gatvė ligi Liutyko upelio. Kitoje upelio pusėje prasideda šv. Kazimiero gatvė, kurios gale stovi šv. Kazimiero vartai. Trečioji gatvė Slampane baigiasi šv. Jurgio vartais“².

II pasaulinio karo pabaigoje sudegė bene visas miestelis – sveiki liko visi vartai ir keli namai (vienas namas prie šv. Agotos vartų ir dar keli namai prie kitų vartų)³. Tačiau vieną 1963 m. naktį sovietinės valdžios nurodymu vartai buvo nugriauti.

1972 m. užrašyta, kad šventųjų Agotos ir Kazimiero statulos vartuose buvo rengiamos rūbais, o jų šonuose stovėjo mažesnės statulėlės⁴. Tais metais apklausta pateikėja Adelė Černiauskaitė (g. 1900 m.) apie tuo metu jau neesančius vartus papasakojo: „Patys bromai buvo mūriniai, stogai skiedromis, gontais dengti. Pastogėse iš Darsūniškio pusės buvo nišos ir jose vienoje buvo Jurgio paveikslas, kitoje Agotos statula, trečioje Kazimiero statula. Statulos buvo didelės, vos ne į žmogaus tuomenį. Vieną – seną Agotos statulą, nuėmė ir bažnyčios aukšte padėjo, o jos vieton pastatė kitą. Prieš 8-nerius metus bromus naktį nugriovė. Subėgė žmonės gailėjosi bromų, puošusių Darsūniškį“⁵.

1990 m. vartai buvo atstatyti; atstatymo iniciatorius buvo Vytautas Lapinskas. Jis tuometiniame Ateizmo muziejuje Vilniuje netikėtai surado vartų skulptūras ir paveikslą; muziejus viską gražino atgal į atstatytuosius vartus. Šv. Agotos vartuose buvo pritvirtintas ir bronzinis Darsūniškio herbas, sukurtas dailininkų Audronės Skarbaliūtės ir Leono Glinskio.

Remiantis aukščiau paskelbtais faktais galima tvirtinti, kad dveji miestelio vartai (šv. Agotos ir šv. Kazimiero) buvo pastatyti tarp 1791-1794 m., kuomet miestelis ketverius metus naudojo Magdeburgo teisėmis. Jos dėjo pagrindus miestiečių savivaldai, suteikdavo jiems įvairių privilegijų ir atleisdavo nuo daugelio prievolių. Tretieji (šv. Jurgio) vartai pastatyti tik 1910 m.

Kodėl iškart buvo pastatyti ne treji, o dveji vartai? Paaiškinimas labai paprastas. XVIII a. pabaigoje Darsūniškis buvo linijinio plano gyvenvietė – tai reiškia, kad per miestelįėjo tik viena gatvė. Jos abiejuose galuose buvo pastatyti dveji vartai. Trečias kelias iš miestelio vedė Jiezno kryptimi, ir ilgą laiką prie jo stovėjo kelios miestelėnų sodybos. Miestelio gatvė prie šio kelio išaugo palyginus vėlai – tuo galima paaiškinti ir vėlyvą vartų pastatymą.

¹ KŠM. B. 64. M. Čilvinaitė. Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėje. 1972 m. L. 43.

² Aušra, 1914, Nr. 147, p. 3.

³ KŠM. B. 64. M. Čilvinaitė. Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėje. 1972 m. L. 30. Pranas Žukauskienės (Zavistanavičiūtės), g. 1902 m. Darsūniškyje, pasakojimas.

⁴ KŠM. B. 64. M. Čilvinaitė. Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėje. 1972 m. L. 43.

⁵ KŠM. B. 64. M. Čilvinaitė. Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėje. 1972 m. L. 6.

Šv. Jurgio vartai

B. Uždravio nuotr. Apie 1960 m.